

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ЗА КРЕДИТНОЮ СИСТЕМОЮ НАВЧАННЯ

Нові умови розвитку українського суспільства ставлять перед системою вищої освіти нові пріоритети та завдання. Першочергово виділяється завдання формування нового рівня підготовки фахівців, які мають власний стиль мислення та оригінальний підхід до вирішення поставлених завдань. Цілеспрямований розвиток та системна реформа вищої освіти дають поштовх для вироблення нових підходів до організації та змісту освітніх процесів, спрямованих на забезпечення відповідності до міжнародних стандартів освіти.

Запровадження кредитної системи освіти як дієвого інструменту взаємодії міжнародних систем вищої освіти, спрямоване на підвищення якості підготовки фахівців. Водночас слід відмітити, що за кредитної технології навчання зменшується обсяг аудиторної роботи, натомість безпосередньо підвищується значення та статус самостійної роботи студента. При цьому активізація самостійної роботи студентів (СРС) сприяє розширенню та закріпленню навчального матеріалу, набуттю нових професійних знань, розвитку креативності та інтерактивності, формуванню практичних навичок. Самостійна робота сприяє розвитку вмінь студента працювати з науковою літературою та інформаційними ресурсами. Особливе значення при організації самостійної роботи при кредитній системі навчання має мотивація студентів до самостійного навчання.

Так, у кредитно-модульній системі навчання СРС є не чим іншим, як формою організації навчальної діяльності та засобом формування самостійності й активності особистості, уміння ставити й самостійно вирішувати теоретичні і практичні завдання. Саме активність та самостійність студента сприяють готовності особистості до подальшого самонавчання.

В. Козаков вважає самостійну роботу студентів специфічним видом діяльності навчання, головною метою якого є формування самостійності суб'єкта, а формування його вмінь, знань та навичок відбувається опосередковано через зміст та методи всіх видів навчальних занять [3: 5]. Мета самостійної роботи студентів, зазначає він, полягає в розвитку "такої риси особистості, як самостійність, а саме здатність організовувати та реалізовувати свою діяльність без стороннього керівництва і допомоги" [3: 11].

Прийнято виділяти зовнішню, внутрішню та процесуальну мотивацію. При сучасному розвитку ринку праці основне навантаження перекладається на використання процесуальної мотивації, заснованої на розумінні студентами корисності та значущості виконуваної роботи. Тому методичний зміст самостійної роботи студентів набуває неабиякої значущості. Його специфіка в орієнтуванні на вирішення майбутнім спеціалістом саме практичних, а не теоретичних проблем, з використання інструментарію з різних галузей знань. У даному випадку неоціненною є роль використання технології "кейс-стаді", комплексних технологічних завдань, у процесі виконання яких студент може продемонструвати не лише академічні знання але й нетрадиційні підходи та новаторське мислення.

Окрім традиційних форм організації самостійної роботи, можна використовувати такі, як-то: підготовка до ділової гри, дебатів; рецензування студентських робіт самими студентами, складання глосаріїв, підготовка та написання наукових статей.

Без сумніву, посилення ролі самостійної роботи зумовлює відповідну методичну підтримку. Так, наприклад, організація самостійної роботи студентів повинна обов'язково бути розписана в навчально-методичному комплексі, який має містити всі складові даного процесу: питання для вивчення, літературні та інтернет-джерела, а також завдання для контролю, графік консультацій з самостійної роботи. Все це оптимізує пізнавальну діяльність та самостійність студентів.

Перебудова системи освіти ставить також і нові вимоги до особи викладача, методів і техніки викладання. Так, при кредитно-модульній системі навчання традиційна лекція замінюється різноманітними формами активної лекції, що дозволяє значно підвищити творчий потенціал аудиторії. Це такі лекції як: бінарна, лекція-конференція, лекція-діалог, лекція із застосуванням ігрових засобів, лекція-консультація тощо.

А.Фурман пропонує проблемно-модульну організацію лекційного матеріалу: кожний навчальний модуль, незалежно від кількості годин, має диференціюватися на три типи лекцій: науково-інформаційну, науково-проектну та світоглядно-рефлексивну [12]. Спинимось на цьому детальніше.

Проблемно-модульна лекція – це організоване спілкування лектора зі студентською аудиторією (50 і більше осіб), у процесі цього створюється сприятливий соціально-психологічний клімат, в якому й відбувається спільне розв'язання суспільної або наукової проблеми, також здійснюється діловий, інформаційний та психологічний обмін знаннями, уміннями, нормами та цінностями між студентами і викладачами. Відтак, у ході проблемно-модульної лекції формується мотивація освітньої діяльності як основа розвивальної взаємодії.

Науково-інформаційна лекція покликана висвітлити прогресивні способи здобування й використання теоретичних знань з конкретної проблемної теми курсу. Головна мета цієї лекції – виявити і довести фундаментальні залежності, що організуються в розумовій діяльності людини у вигляді теорій, законів, понять, наукових фактів. Лекція будується на пошуковій взаємодії – це постановка запитань, суперечка або діалог. І завершується вона розв'язанням пропонуваного припущення, версії, гіпотези реальних соціальних, наукових та особистісних проблем. На цій лекції має місце домінування наукових знань та пізнавальних умінь над соціально-культурними нормами і цінностями.

Науково-проектна лекція спрямована на розкриття нормотворчої функції, подання наукової інформації у прийнятних соціальних формах-взірцях, це – інструкції, програми, методики, технології, правила. Мета цієї лекції – залучення студентів до соціального нормотворення, навчання їх теорії і практики наукового проектування.

Світоглядно-рефлексивна лекція – розширення світобачення студентів, прискорення їх духовного розвитку та виявлення шляхів громадського і професійного самоствердження. Мета лекції – ціннісно-естетичне наповнення, розгортання процесів критичної і творчої рефлексії здобутого, збагачення чуттєво-естетичної сфери та моральне зростання у довірливих взаємостосунках з викладачем. Але для того, щоби процес розвивальної взаємодії між викладачем

та студентами був довершеним.

А.Фурман пропорційно розподіляє програмний зміст кожного навчального модуля на сім етапів проблемно-модульних лекцій та практичних занять: 1) установчо-мотиваційний, 2) теоретико-пошуковий, 3) консультативно-смысловий, 4) соціально-адаптивний, 5) системно-довідковий, 6) корекційно-рефлективний та 7) культурно-підсумковий. Ці етапи мають місце і в інших формах організації навчання, а саме: семінарах, навчальних конференціях, навчальних симпозиумах, диспутах тощо.

Усі ці форми навчання передбачають передусім самостійну роботу студентів під керівництвом викладача, метою якої є закріплення засвоєних на лекції знань, умінь та навичок. А оскільки це відбувається під керівництвом кваліфікованого спеціаліста, то їй сприяє вона більш ґрунтовному засвоєнню достатньо доступного матеріалу і додаткової інформації та виконання творчих робіт.

На нашу думку, для правильного та ефективного планування та організації самостійної роботи студентів необхідні також певні умови, серед яких:

- забезпечення навчально-методичної підтримки та індивідуальності завдань для самостійної роботи студентів;
- видавати завдання СРС на початку навчального року (семестру);
- розробка поточних та рубіжних форм контролю;
- визначення часу консультацій по СРС.

Окрім того, важливим виявився суб'єктивний чинник – встановлення вимог та загальних очікувань, тобто викладач у першу чергу повинен націлити студента на необхідність виконання домашніх завдань та на дотримання строків виконання, а також на підготовку та відповідальність. Решта годин самостійної роботи студентів повинні підтверджуватися завданнями тьютора, які вимагають від студента самостійної роботи кожного дня. Також тьютор (консультант) здійснює роботу, як правило, в рамках не більше однієї-двох спеціальностей і керує роботою від першого до випускного курсу.

Слід зауважити, що рівень і складність завдань на самостійну роботу студентів виявився залежним від курсу навчання студентів, що визначає змістову спрямованість СРС. Так, на 1-2 курсах самостійна робота студентів ставить за мету розширення та закріплення знань та вмінь, отриманих у ході лекцій та семінарів. У даному випадку, як уявляється, найбільш ефективними є наступні форми проведення СРС:

- 1) написання есе-формулювання будь-якого поняття;
- 2) огляд з певної теми, - письмово записати короткий літературний огляд на 1-2 сторінки, з рекомендованої теми з залученням додаткового матеріалу з періодичних видань та інформаційних ресурсів мережі Інтернет;
- 3) написання глосарію – короткого роз'яснення термінів і понять з заданої теми, можна замінити складанням кросворду.

Як показали дослідження, на старших курсах СРС спів діє розвитку творчого потенціалу студента та реалізації професійних навичок. У даному випадку завдання можуть носити як індивідуальний, так і груповий характер, оскільки реальні професійні умови в більшості випадків ґрунтовані на роботі в колективі.

Самостійну роботу доцільно організовувати в наступних формах:

1. Презентація – вибір студентом певної теми для презентації і вираження власного бачення, розуміння або нерозуміння певного її аспекту, що розглядається в ході виконання презентації. Час презентації 8-10 хвилин, оцінюється презентація за критерієм ступеня розкриття теми, ступеня інтересу, викликаного у слухачів, професіоналізму тощо.
 2. Ділова гра – рольова або командна, яка виробляє необхідні навички для майбутньої професійної підготовки до майбутньої професійної діяльності. Іноді проведення ділової гри потребує домашньої підготовки або її завершення в бібліотеці.
 3. Конкретна навчальна ситуація, яка потребує від студента відповіді на питання даної ситуації, або написання свого бачення проблеми.
 4. Груповий проект – у групі повинно бути не більше 4-5 студентів, кожна група розробляє свій проект, наприклад, шляхи вдосконалення інституту конституційного контролю в Україні.
- Отже, перехід до кредитної технології навчання повинен опиратися на комплекс засад – на копітку методичну, навчально-наукову та організаційну роботу, спрямовану на забезпечення студентів усім спектром інформаційної та методичної підтримки. Основні зусилля викладачів та навчально-методичних управлінь вищих навчальних закладів у такому разі спрямовуються на виконання вимог загальнообов'язкового стандарту і відповідну СРС чинники їх такі:
- 1) формування високого ступеню самоосвіти студентів, засноване на мотивації студентів до виконання СРС;
 - 2) ефективне планування та організація самостійної роботи студентів залежно від курсу та їхньої спеціальності;
 - 3) посилення та активізація стимулюючої та консультативно-методичної ролі викладача;
 - 4) інформаційна та методична підтримка студентів, використання комп'ютерних технологій та інтерактивних методів;
 - 5) побудова довірливих та партнерських відносин між студентами.

Індивідуальний підхід до кожного суб'єкта взаємодії робить навчальний процес більш ефективним. Дослідження показали, що за традиційної системи всім студентам на лекції дається однакова інформація, але ж засвоюють її студенти не однаковими темпами. Причиною цього є індивідуальні особливості сприйняття та пам'яті. Так, є студенти, в яких більш розвинена зорова або слухова пам'ять. Тому ще один момент індивідуального навчання – це вивчення індивідуальних особливостей кожного студента окремо і групи в цілому.

Позитивно проявила себе метода, коли на початку семестру пропонується проводити тестування студентів для складання психологічного "портрета", всієї групи і кожного студента окремо.

У ході тестування визначається тип індивідуальності: рівень інтелектуального розвитку, провідний тип темпераменту, мотив, самооцінка, додатково оцінюється рівень підготовки з обраної дисципліни. На основі цього подальше навчання окремого студента та групи в цілому ведеться за індивідуальним пакетом завдань з урахуванням рівня підготовки, здібностей та інтересів. Наприклад, викладач знає психологічний портрет групи студентів (загальний рівень розвитку інтелекту – вище середнього і високий, мотив навчання – позитивний, пізнавальний інтерес – стійкий, провідний тип темпераменту – холерика, загальна самооцінка – адекватна, провідна модальність - візуальна). Виходячи з цього, свою

роботу з цією групою студентів викладач планує таким чином: навчальний курс предмета розбивається на глобальні блоки-модулі, які у свою чергу, розчленяться на крупні блоки. При структуруванні цілісного циклу навчального модуля більше уваги приділяється теоретико-пошуковому та корекційно-рефлексивному етапам, використовуються нетрадиційні форми групових та індивідуальних занять з метою активізації творчості студентів; підключаються студенти й до навчально-дослідницької та науково-дослідницької робіт; використовуються проблемні творчі завдання. Відтак темп діяльності на заняттях пришвидшується з використанням різних форм роботи, використанням візуальної інформації; створенням усіх умов для спілкування, ініціативності, самостійності та творчості кожного студента.

Для такої групи студентів викладач може застосувати техніки, які навчають студентів самостійно вирішувати проблеми та приймати колективне рішення. Так, викладач готує для студентів проблемне завдання, проблемну ситуацію. Потім об'єднує студентів у невеликі групи, в яких вони обговорюють проблему. Далі використовується метод "мозкового штурму". На цьому етапі жодне рішення або варіант не відкидаються і не коментуються. Після запису всіх запропонованих ідей відбувається обговорення позитивних та негативних наслідків від кожної ідеї. У такий спосіб обирають найкращий варіант для вирішення проблеми та 2-3 резервні варіанти на випадок, якщо перше рішення виявиться не ефективним.

Значні перетворення суспільства не можуть відбутися без участі вищої школи, бо освіта – запорука духовного, соціального, культурного розвитку суспільства, її метою є всебічний розвиток людини як особистості, розвитку к її талантів, ініціативи, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору. Проблема професійної самостійності завжди була основою її ефективності.

У сучасних умовах ринкових відносин і запровадження ринку праці значно підвищуються вимоги до підготовки фахівців з вищою освітою. Йдеться про вироблення в майбутніх працівників таких рис особистості, які б свідчили про їх готовність до самостійної пізнавальної діяльності. Виникає потреба сформувати демократичний тип викладання, що означає творчу співдружність студента і викладача, підвищення особистої відповідальності самого студента за результати навчання. Рішення цих проблем не є можливим без зміни методики навчання.

На досягнення цієї мети й спрямовується система контролю знань студентів. Організація самостійної роботи повинна активно впливати на характер навчального процесу, систематизувати роботу студента протягом усього семестру. Вона має охоплювати матеріали лекцій і семінарів, навчання навичок конспектування, професійний та термінологічний практикум, складання опорних конспектів, письмовий контроль за проблемою, огляд літератури, виконання самостійних різнорівневих проблемних та практичних завдань.

У навчально-виховній роботі ВНЗ має домінувати орієнтація на процеси самоорганізації й самореалізації кожного студента. Усвідомлення суті та закономірності самостійної пізнавальної діяльності, оволодіння високим рівнем ефективності її організації – один із шляхів удосконалення процесу навчання і розвитку особистості. У процесі цілеспрямованої й систематичної самостійної діяльності студенти набувають досвід самостійно працювати.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Антонюк М.С.* Психологічні особливості формування у студентів умінь і навичок самостійної роботи / М.С. Антонюк // Сучасні педагогічні технології у вищій школі: науко-метод. зб. – К., 1995. – С.111-113.
2. *Кузьмінський А.І.* Педагогіка: підручник / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – К.: Знання-Прес, 2003. – 418 с.
3. Матеріали міністерства науки і освіти України щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах III-V рівнів акредитації. – К., 2003.
4. *Онучак Л.В.* Педагогічні умови організації самостійної поза аудиторної роботи студентів економічних спеціальностей: автореф. дис... канд. пед. наук / Л.В. Онучак. – К., 2002. – 18 с.
5. *Фурман А.В.* Модульно-розвивальне навчання: принципи, умови, забезпечення / А.В. Фурман. – К., 1997. – 340 с.
6. *Чиж О.Н.* Самостійна робота студентів у навчальному процесі / О.Н. Чиж, Н.С. Сагіна // Нові педагогічні технології в контексті сучасних концепцій змісту освіти: зб. статей. – Луганськ, 1998. – С. 211-243.

Подано до редакції 21.07.09
